NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-8]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

13.00.00-PEDAGOGIKA
journal.namdu.uz
PEDAGOGICAL

BO‘ LAJAK PEDAGOGLARNING KASBIY-KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHNING MAZMUN-MOHIYATI VA TARKIBIY-FUNKSIONAL TAHLILI

Nuridinova Maftunaxon Baxromjon qizi
Farg‘ ona davlat universiteti tadqiqotchisi https://orcid.org/0000-0001-5113-1666
m.nuridinova@mail.ru
UDK: 378.147:37.011.3-051:316.77

Annotatsiya: *Mazkur maqolada bo‘ lajak pedagoglarning kasbiy-kommunikativ kompetentligi tushunchasining mazmun-mohiyati, uning tarkibiy komponentlari va funksional xususiyatlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot davomida kompetentlik tushunchasiga doir turli ilmiy-pedagogik yondashuvlar tizimlashtirilib, kasbiy-kommunikativ kompetentlikning lingvistik, nutqiy (diskursiv), ijtimoiy-madaniy, strategik va kasbiy-pedagogik komponentlari ajratib ko‘ rsatilgan hamda ularning o‘ zaro uzviy bog‘ liqligi asoslab berilgan.*

Kalit so‘ zlar: *kasbiy-kommunikativ kompetentlik, bo‘ lajak pedagog, kommunikativ ko‘ nikma, tarkibiy komponent, funksional xususiyat, pedagogik muloqot, kompetentlik yondashuvi.*

СОДЕРЖАНИЕ, СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРНО-ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Аннотация: *В статье с научно-теоретической точки зрения анализируются содержание и сущность понятия профессионально-коммуникативной компетентности будущих педагогов, её структурные компоненты и функциональные особенности. В ходе исследования систематизированы различные научно-педагогические подходы к понятию компетентности, выделены лингвистический, речевой (дискурсивный), социокультурный, стратегический и профессионально-педагогический компоненты профессионально-коммуникативной компетентности, а также обоснована их тесная взаимосвязь.*

Ключевые слова*: профессионально-коммуникативная компетентность, будущий педагог, коммуникативные навыки, структурный компонент, функциональная особенность, педагогическое общение, компетентностный подход.*

CONTENT, ESSENCE, AND STRUCTURAL-FUNCTIONAL ANALYSIS OF THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

Abstract: *This article provides a scientific and theoretical analysis of the content and essence of professional communicative competence of future teachers, its structural components, and functional characteristics. The study systematizes various scientific and pedagogical approaches to the concept of competence and identifies the linguistic, speech (discursive), sociocultural, strategic, and professional-pedagogical components of professional communicative competence. The close interrelationship and interdependence of these components are also substantiated.*

Keywords: professional communicative competence, future teacher, communication skills, structural component, functional characteristic, pedagogical communication, competence-based approach.

KIRISH

Zamonaviy ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan innovatsion o‘ zgarishlar pedagog shaxsiga qo‘ yiladigan kasbiy talablarning mazmunini sezilarli darajada kengaytirmoqda. Bugungi pedagog nafaqat muayyan fan bo‘ yicha chuqur bilimga ega mutaxassis, balki ta’lim jarayoni ishtirokchilari bilan samarali muloqot o‘ rnata oladigan, o‘ z fikrini aniq va asosli ifodalaydigan, pedagogik vaziyatlarni kommunikativ jihatdan boshqara oladigan hamda hamkorlikka asoslangan ta’lim muhitini shakllantira oladigan professional shaxs bo‘ lishi talab etiladi. Shu sababli bo‘ lajak pedagoglarning kasbiy-kommunikativ kompetentligini shakllantirish oliy pedagogik ta’limning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Kasbiy-kommunikativ kompetentlik pedagogning kasbiy bilimlari, nutqiy va kommunikativ ko‘ nikmalari, ijtimoiy-psixologik xususiyatlari, pedagogik muloqot madaniyati hamda muayyan vaziyatga mos kommunikativ strategiyani tanlash qobiliyatini birlashtiruvchi integrativ sifatdir. Mazkur kompetentlik pedagogga o‘ quvchilar bilan konstruktiv

munosabat o‘ rnatish, ta’lim mazmunini tushunarli yetkazish, qayta aloqa mexanizmlaridan samarali foydalanish, nizoli vaziyatlarni bartaraf etish va pedagogik hamkorlikni tashkil qilish imkonini beradi.

Bo‘ lajak pedagoglarning kasbiy-kommunikativ kompetentligini shakllantirish jarayoni faqat nutqiy ko‘ nikmalarni rivojlantirish bilan chegaralanmaydi. U motivatsion-qadriyatli, kognitiv, kommunikativ-faoliyatli, emotsional-irodaviy va refleksiv komponentlarning o‘ zaro bog‘ liqligini nazarda tutadi. Motivatsion-qadriyatli komponent pedagogik muloqotga ijobiy munosabat va kasbiy qadriyatlarni ifodalasa, kognitiv komponent kommunikatsiya qonuniyatlari va pedagogik muloqotga oid bilimlarni qamrab oladi. Kommunikativ-faoliyatli komponent esa ushbu bilimlarni real pedagogik vaziyatlarda qo‘ llash, suhbatni tashkil etish, tinglash, savol berish, fikrni dalillash va qayta aloqa o‘ rnatish ko‘ nikmalarida namoyon bo‘ ladi. Refleksiv komponent pedagogning o‘ z kommunikativ faoliyatini tahlil qilishi, mavjud kamchiliklarni aniqlashi va kasbiy muloqot usullarini takomillashtirib borishini ta’minlaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Raqamli ta’lim muhitining kengayishi ushbu kompetentlikning mazmuniga yangi talablarni ham kiritmoqda. Zamonaviy pedagog auditoriyadagi bevosita muloqot bilan bir qatorda elektron ta’lim platformalari, videokonferensiyalar, ijtimoiy tarmoqlar va boshqa raqamli kommunikatsiya vositalari orqali ham professional munosabatlarni samarali tashkil eta olishi zarur. Bu esa bo‘ lajak pedagoglarda an’anaviy kommunikativ ko‘ nikmalar bilan bir qatorda raqamli kommunikatsiya madaniyati, mediaetiket va turli axborot muhitlariga moslashuvchan kommunikativ strategiyalarni rivojlantirishni talab etadi.

Bo‘ lajak pedagoglarning kasbiy-kommunikativ kompetentligini shakllantirishda oliy ta’lim jarayonining amaliy yo‘ naltirilganligi alohida ahamiyatga ega. Muammoli vaziyatlar, pedagogik keyslar, rolli va ishbilarmonlik o‘ yinlari, munozaralar, mikroo‘ qitish, treninglar, pedagogik amaliyot hamda refleksiv topshiriqlardan foydalanish talabalarning nazariy bilimlarini real kommunikativ faoliyat bilan uyg‘ unlashtirish imkonini beradi. Bunday metodlar orqali bo‘ lajak pedagoglar turli pedagogik vaziyatlarda kommunikativ strategiyalarni mustaqil tanlash, o‘ z xatti-harakatlarini baholash va muloqot natijalarini tahlil qilish tajribasiga ega bo‘ ladilar.

Bo‘ lajak pedagoglarning kasbiy-kommunikativ kompetentligini shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogika, psixologiya, lingvodidaktika va kasbiy ta’lim nazariyasining muhim tadqiqot yo‘ nalishlaridan biri hisoblanadi. Pedagog faoliyatining kommunikativ tabiati shuni ko‘ rsatadiki, o‘ qituvchining kasbiy muvaffaqiyati faqat fan bo‘ yicha bilimlarning mukammalligi bilan emas, balki ushbu bilimlarni ta’lim oluvchilarga yetkazish, ular bilan pedagogik hamkorlik o‘ rnatish, kommunikativ vaziyatni boshqarish va o‘ zaro tushunishni ta’minlash qobiliyati bilan ham belgilanadi.

Kommunikativ kompetentlik tushunchasining nazariy ildizlari D. Hymes tadqiqotlari bilan chambarchas bog‘ liq. Olim N. Chomsky tomonidan ilgari surilgan lingvistik kompetensiya konsepsiyasini kengaytirib, tilni bilish faqat grammatik jihatdan to‘ g‘ ri gap tuzish qobiliyatidan iborat emasligini ta’kidlaydi. D. Hymesning fikricha, shaxs muayyan nutqiy ifodani qachon, qayerda, kim bilan va qanday ijtimoiy vaziyatda qo‘ llash mumkinligini ham bilishi kerak. Shu ma’noda kommunikativ kompetentlik lingvistik bilim bilan bir qatorda ijtimoiy vaziyatga mos ravishda muloqot qilish qobiliyatini ham qamrab oladi [1]. Mazkur yondashuv pedagogning kasbiy kommunikatsiyasini tahlil qilishda alohida ahamiyatga ega, chunki o‘ qituvchi turli yosh, bilim darajasi va individual-psixologik xususiyatlarga ega ta’lim oluvchilar bilan muloqot qiladi.

M. Canale va M. Swain kommunikativ kompetentlikning tarkibiy tuzilishini yanada rivojlantirib, uni bir nechta o‘ zaro bog‘ liq komponentlardan tashkil topgan tizim sifatida talqin qilgan. Ularning modelida grammatik kompetensiya, sotsiolingvistik kompetensiya va strategik kompetensiya muhim o‘ rin egallaydi [2]. Keyinchalik M. Canale ushbu modelni rivojlantirib, diskursiv kompetensiyani ham alohida komponent sifatida ajratadi [3]. Ushbu nazariy yondashuvni bo‘ lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligiga tatbiq etganda, pedagog grammatik va nutqiy jihatdan to‘ g‘ ri muloqot qilish bilan cheklanmasdan, yaxlit pedagogik diskursni tashkil etishi, auditoriyaning xususiyatlarini hisobga olishi hamda kommunikativ qiyinchiliklarni strategik usullar orqali bartaraf eta olishi lozimligi namoyon bo‘ ladi.

L. Bachman kommunikativ kompetensiyani til bilimlari va ulardan real kommunikativ vaziyatlarda foydalanish qobiliyatining o‘ zaro integratsiyasi asosida izohlaydi. Uning konsepsiyasida tashkiliy va pragmatik bilimlar kommunikativ faoliyat samaradorligini belgilovchi muhim omillar sifatida ko‘ rsatiladi [4]. Pedagogik faoliyat nuqtai nazaridan mazkur fikr o‘ qituvchining nutqni grammatik jihatdan to‘ g‘ ri tashkil etishi bilan bir qatorda, uning kommunikativ maqsadini aniq belgilashi, ta’lim oluvchining holatini hisobga olishi va pedagogik vaziyatga muvofiq nutq strategiyasini tanlashi zarurligini anglatadi.

M. Byram kommunikativ kompetentlikni madaniyatlararo muloqot bilan bog‘ liq holda tahlil qilib, samarali kommunikatsiya uchun faqat tilni bilishning o‘ zi yetarli emasligini asoslaydi. Olimning fikricha, kommunikativ shaxs boshqa ijtimoiy va madaniy qarashlarni tushunish, ularga nisbatan ochiq munosabatda bo‘ lish, turli madaniy hodisalarni talqin qilish va o‘ zaro muloqotda vositachilik qilish qobiliyatiga ega bo‘ lishi zarur [5]. Mazkur qarash bo‘ lajak pedagoglarning ijtimoiy-madaniy kompetentligini shakllantirish zaruratini ko‘ rsatadi. Ayniqsa, globallashuv va

madaniyatlararo aloqalar kuchaygan zamonaviy ta’lim muhitida pedagog turli ijtimoiy va madaniy tajribaga ega ta’lim oluvchilar bilan samarali munosabat o‘ rnata olishi kerak.

Kasbiy-kommunikativ kompetentlikni pedagogik faoliyat bilan bevosita bog‘ lashda A.A. Leontyevning pedagogik muloqotga oid qarashlari muhim nazariy asos bo‘ lib xizmat qiladi. A.A. Leontyev pedagogik muloqotni o‘ qituvchi va o‘ quvchi o‘ rtasidagi oddiy axborot almashinuvi emas, balki ta’lim-tarbiya maqsadlarini amalga oshirishga yo‘ naltirilgan professional kommunikativ faoliyat sifatida ko‘ radi [6]. Ushbu nuqtai nazardan pedagogning kommunikativ kompetentligi o‘ quv materialini yetkazish, ta’lim oluvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, psixologik jihatdan qulay muhit yaratish va pedagogik hamkorlikni boshqarish kabi bir qator funksiyalarni bajaradi.

I.A. Zimnyaya kompetensiya va kompetentlik tushunchalarini ta’lim natijalari bilan bog‘ liq holda tadqiq etib, kompetentlikni shaxsning bilimlari, tajribasi, qadriyatlari va faoliyatga tayyorligini birlashtiruvchi murakkab xususiyat sifatida tavsiflaydi [7]. Ushbu konsepsiyadan kelib chiqib, bo‘ lajak pedagogning kasbiy-kommunikativ kompetentligini faqat kommunikativ bilim va ko‘ nikmalar yig‘ indisi sifatida emas, balki kasbiy motivatsiya, pedagogik qadriyatlar, muloqot tajribasi, refleksiya va kommunikativ faoliyatga tayyorlikning integrativ birligi sifatida baholash maqsadga muvofiqdir.

A.V. Xutorskoy kompetensiyaviy yondashuvni ta’lim natijalarini amaliy faoliyat bilan bog‘ lash imkonini beradigan muhim metodologik yo‘ nalish sifatida ko‘ rsatadi. Uning yondashuvida kompetensiyalar o‘ quvchining bilimlarni muayyan hayotiy va faoliyat vaziyatlarida qo‘ llay olish qobiliyati bilan bog‘ lanadi [8]. Mazkur nazariy pozitsiya bo‘ lajak pedagoglarni tayyorlashda ham muhimdir. Chunki talaba kommunikatsiyaga oid nazariy bilimlarni egallashi bilan birga, ularni real dars, pedagogik muammo, nizoli vaziyat, ota-onalar bilan muloqot va hamkasblar bilan professional hamkorlik jarayonida qo‘ llay olishi kerak.

V.A. Kan-Kalik pedagogik muloqot muammosini o‘ rganib, o‘ qituvchining kommunikativ faoliyatini kasbiy mahoratning muhim tarkibiy qismi sifatida baholaydi. Uning yondashuviga ko‘ ra, pedagogik muloqotni samarali tashkil etish o‘ qituvchidan auditoriya bilan psixologik aloqa o‘ rnatish, muloqotni boshqarish, ta’lim oluvchilarning reaksiyasini anglash hamda o‘ z kommunikativ xatti-harakatlarini pedagogik vazifalarga muvofiqlashtirishni talab etadi [9]. Demak, kasbiy-kommunikativ kompetentlikning perseptiv va boshqaruv funksiyalari pedagogik faoliyat samaradorligini ta’minlovchi muhim omillardandir.

Yuqoridagi ilmiy qarashlarni umumlashtirish asosida bo‘ lajak pedagoglarning kasbiy-kommunikativ kompetentligini lingvistik, nutqiy-diskursiv, ijtimoiy-madaniy, strategik va kasbiy-pedagogik komponentlardan tashkil topgan integrativ tizim sifatida tavsiflash mumkin. Lingvistik komponent til birliklaridan me’yoriy foydalanish bilan bog‘ liq bo‘ lsa, nutqiy-diskursiv komponent fikrni izchil, mantiqiy va pedagogik maqsadga muvofiq ifodalashni ta’minlaydi. Ijtimoiy-madaniy komponent kommunikatsiya ishtirokchilarining ijtimoiy va madaniy xususiyatlarini hisobga olishni, strategik komponent kommunikativ muammolarni samarali hal qilish usullarini tanlashni, kasbiy-pedagogik komponent esa barcha kommunikativ imkoniyatlarni ta’lim-tarbiya vazifalarini bajarishga yo‘ naltirishni nazarda tutadi.

Tarkibiy-funksional nuqtai nazardan ushbu komponentlar bir-biridan ajralgan holda emas, balki yagona kasbiy faoliyat tizimida namoyon bo‘ ladi. Masalan, pedagogning o‘ quv materialini tushuntirish jarayonida lingvistik bilimlari nutqiy-diskursiv ko‘ nikmalar bilan uyg‘ unlashadi, ta’lim oluvchilarning individual va ijtimoiy xususiyatlarini hisobga olish ijtimoiy-madaniy kompetentlikni talab qiladi, tushunmovchilik yoki kommunikativ to‘ siqlar paydo bo‘ lganda esa strategik kompetentlik ishga tushadi. Ushbu jarayonlarning barchasi kasbiy-pedagogik maqsad bilan birlashtiriladi.

Tadqiqot jarayonida ilmiy-pedagogik va lingvodidaktik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, sintez, umumlashtirish, tizimli-strukturaviy yondashuv hamda qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Kasbiy-kommunikativ kompetentlik tushunchasiga doir mahalliy va xorijiy manbalar mazmuniy jihatdan qiyoslandi, ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlanib, tizimlashtirilgan yagona tarkibiy model shaklida taqdim etildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

“Kompetentlik” tushunchasi pedagogika fanida shaxsning muayyan faoliyat sohasida bilim, ko‘ nikma, malaka va shaxsiy sifatlarni amaliyotda samarali qo‘ llay olish qobiliyati sifatida talqin etiladi. Kommunikativ kompetentlik esa nutqiy vositalar yordamida muloqot maqsadiga muvofiq o‘ zaro ta’sir o‘ rnata olish qobiliyati sifatida belgilanadi. Ushbu tushunchaning ilmiy negizi lingvistika va sotsiolingvistika sohasidagi tadqiqotlarga borib taqaladi, xususan, nutqiy kompetentlikni faqat grammatik to‘ g‘ rilik bilan emas, balki nutqning ijtimoiy vaziyatga mosligi bilan ham bog‘ liq holda tushunish g‘ oyasi ilgari surilgan.

Kasbiy-kommunikativ kompetentlik esa yuqoridagi umumiy kommunikativ kompetentlikning kasbiy faoliyat kontekstidagi ko‘ rinishi bo‘ lib, bo‘ lajak pedagogning o‘ quv-tarbiyaviy jarayonda ta’lim oluvchilar, ularning ota-onalari va kasbdoshlari bilan pedagogik maqsadga muvofiq, samarali va natijaviy muloqot qura olish qobiliyati, ko‘ nikmasi va shaxsiy sifatlari majmuasi sifatida ta’riflanadi. Bu kompetentlik nafaqat nutq madaniyati, balki pedagogik mahorat, empatiya, tinglash qobiliyati va vaziyatni tahlil qilish ko‘ nikmalarini ham o‘ z ichiga oladi.

O‘ tkazilgan nazariy tahlil asosida bo‘ lajak pedagoglarning kasbiy-kommunikativ kompetentligi tarkibida quyidagi besh asosiy komponentni ajratish maqsadga muvofiq deb topildi (1-jadval):

1-jadval. Bo‘ lajak pedagogning kasbiy-kommunikativ kompetentligi tarkibiy komponentlari

Komponent	Mazmuni	Namoyon bo‘ lish shakli
Lingvistik komponent	Ona tili va xorijiy til grammatikasi, leksikasi, uslubiyatini bilish, nutqiy vositalardan me’yoriy foydalanish	Savodli, me’yoriy nutq
Nutqiy (diskursiv) komponent	Fikrni izchil, mantiqiy va vaziyatga mos tarzda bayon eta olish, matn va dialog qura bilish	Ma’ruza, tushuntirish, dialog
Ijtimoiy-madaniy komponent	Muloqot me’yorlari, pedagogik odob, madaniyatlararo muloqot qoidalarini bilish	Auditoriya bilan ishlash odobi
Strategik komponent	Muloqotdagi to‘ siqlarni bartaraf etish, muqobil usullardan foydalanish qobiliyati	Nizoli vaziyatni hal qilish
Kasbiy-pedagogik komponent	O‘ quv-tarbiyaviy jarayonda kommunikativ vositalarni metodik maqsadga muvofiq qo‘ llash	Interfaol dars, fikr-mulohaza

Keltirilgan komponentlar bir-biridan alohida emas, balki o‘ zaro uzviy bog‘ liq holda namoyon bo‘ ladi: lingvistik komponent nutqning to‘ g‘ riligini, nutqiy komponent uning izchilligini, ijtimoiy-madaniy komponent muloqot odobini, strategik komponent moslashuvchanlikni, kasbiy-pedagogik komponent esa barcha bu ko‘ nikmalarning o‘ quv-tarbiyaviy maqsadga xizmat qilishini ta’minlaydi.

Bo‘ lajak pedagogning kasbiy faoliyatida kasbiy-kommunikativ kompetentlik quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi: axborot-kommunikativ funksiya — o‘ quv materialini aniq, tushunarli va izchil yetkazish; tarbiyaviy-ta’sir etuvchi funksiya — muloqot orqali ta’lim oluvchi shaxsiga ijobiy pedagogik ta’sir ko‘ rsatish; tashkiliy-boshqaruv funksiya — sinf yoki guruh faoliyatini muloqot vositasida muvofiqlashtirish va yo‘ naltirish; reflektiv-baholash funksiyasi — o‘ z nutqiy faoliyatini va uning natijalarini tahlil qilib, kommunikativ strategiyani takomillashtirib borish.

Ushbu funksiyalarning barchasi zamonaviy ta’lim muhitida, jumladan raqamli va sun’iy intellekt vositalari qo‘ llanilayotgan sharoitda yangi mazmun kasb etmoqda: pedagog nafaqat an’anaviy og‘ zaki-yozma muloqot, balki intellektual tizimlar bilan samarali interaktsiya (so‘ rov shakllantirish, natijalarni tanqidiy baholash, ta’lim oluvchilarga moslashtirish) ko‘ nikmalariga ham ega bo‘ lishi lozim bo‘ lmoqda. Bu jihat kasbiy-kommunikativ kompetentlik tarkibiga raqamli-kommunikativ subkomponentni kiritish zaruratini keltirib chiqarmoqda.

Tahlil natijalari shuni ko‘ rsatadiki, kasbiy-kommunikativ kompetentlikka doir mavjud yondashuvlar asosan an’anaviy og‘ zaki va yozma muloqot shakllariga qaratilgan bo‘ lib, zamonaviy raqamli ta’lim muhiti, xususan sun’iy intellekt vositalarining bo‘ lajak pedagog kommunikativ faoliyatiga ta’siri yetarlicha tadqiq etilmagan. Ushbu holat kasbiy-kommunikativ kompetentlikning tarkibiy-funksional modelini yangi didaktik sharoitlarga moslashtirish, uni rivojlantirish metodikasini sun’iy intellekt vositalari asosida takomillashtirish zaruratini asoslaydi. Shu bilan birga, tarkibiy komponentlarning o‘ zaro bog‘ liqligi va funksional xususiyatlarning kasbiy faoliyat bilan uzviyligi ushbu kompetentlikni yaxlit, bosqichma-bosqich rivojlantirish lozim bo‘ lgan tizim sifatida qarash zarurligini ko‘ rsatadi.

O‘ tkazilgan nazariy tahlil asosida quyidagi xulosalarga kelindi: birinchidan, bo‘ lajak pedagoglarning kasbiy-kommunikativ kompetentligi umumiy kommunikativ kompetentlikning kasbiy faoliyat kontekstidagi maxsus ko‘ rinishi bo‘ lib, u nutqiy, ijtimoiy-madaniy va kasbiy-pedagogik jihatlarning uyg‘ unligidan iborat; ikkinchidan, uning tarkibiy tuzilmasi lingvistik, nutqiy, ijtimoiy-madaniy, strategik va kasbiy-pedagogik komponentlarni o‘ z ichiga oladi va bu komponentlar o‘ zaro uzviy bog‘ liq holda faoliyat yuritadi; uchinchidan, mazkur kompetentlik axborot-kommunikativ, tarbiyaviy-ta’sir etuvchi, tashkiliy-boshqaruv va reflektiv-baholash funksiyalarini bajaradi. Aniqlangan nazariy-tarkibiy model bo‘ lajak pedagoglarning kasbiy-kommunikativ kompetentligini sun’iy intellekt vositalari asosida rivojlantirish metodikasini ishlab chiqish uchun ilmiy-nazariy asos bo‘ lib xizmat qiladi.

XULOSA

Bo‘ lajak pedagoglarning kasbiy-kommunikativ kompetentligini shakllantirish zamonaviy pedagogik ta’limning muhim tarkibiy yo‘ nalishlaridan biri bo‘ lib, u pedagogning kelajakdagi kasbiy faoliyati samaradorligini belgilovchi asosiy

omillardan hisoblanadi. Kasbiy-kommunikativ kompetentlikni faqat nutq madaniyati yoki muloqot koʻnikmalari doirasida talqin qilish yetarli emas. U kasbiy bilimlar, kommunikativ qobiliyatlar, pedagogik qadriyatlar, ijtimoiy-psixologik tayyorgarlik va refleksiv faoliyatni birlashtiruvchi yaxlit integrativ tuzilma sifatida namoyon boʻladi.

Tarkibiy-funksional tahlil mazkur kompetentlikning motivatsion-qadriyatli, kognitiv, kommunikativ-faoliyatli, emotsional-irodaviy va refleksiv komponentlari oʻzaro uzviy bogʻlanganligini koʻrsatadi. Ushbu komponentlardan birining yetarli darajada shakllanmasligi pedagogning umumiy kommunikativ samaradorligiga ta’sir qilishi mumkin. Shu sababli kasbiy-kommunikativ kompetentlikni shakllantirishda uning barcha tarkibiy qismlarini kompleks va tizimli rivojlantirish zarur.

Kasbiy-kommunikativ kompetentlikning axborot-kommunikativ, interaktiv, perseptiv, muvofiqlashtiruvchi, motivatsion va refleksiv funksiyalari pedagogning ta’lim jarayonidagi koʻp qirrali faoliyatini ta’minlaydi. Mazkur funksiyalarning uygʻun amalga oshirilishi pedagogga oʻquvchilar bilan samarali muloqot oʻrnatish, ularning individual xususiyatlarini hisobga olish, pedagogik hamkorlikni tashkil etish, nizoli vaziyatlarni konstruktiv hal qilish va ta’lim jarayonida samarali qayta aloqani yoʻlga qoʻyish imkonini beradi.

Boʻlajak pedagoglarda mazkur kompetentlikni rivojlantirish uchun ta’lim jarayonida interfaol va amaliy metodlardan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir. Pedagogik vaziyatlarni modellashtirish, keys-stadi, trening, debat, rolli oʻyin, mikrooʻqitish, loyiha faoliyati va refleksiv topshiriqlar talabalarning kasbiy kommunikatsiyaga oid nazariy bilimlarini amaliy tajribaga aylantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, pedagogik amaliyotning kommunikativ yoʻnaltirilganligini kuchaytirish boʻlajak oʻqituvchilarning real kasbiy muhitga moslashishini ta’minlaydi.

Umuman olganda, boʻlajak pedagoglarning kasbiy-kommunikativ kompetentligini shakllantirish uzluksiz, tizimli va amaliy faoliyatga yoʻnaltirilgan pedagogik jarayon sifatida tashkil etilishi lozim. Uning mazmuniy va funksional komponentlarini oʻzaro uygʻun rivojlantirish natijasida mustaqil fikrlaydigan, pedagogik muloqotni samarali boshqaradigan, turli kommunikativ vaziyatlarga moslasha oladigan, hamkorlikka tayyor va kasbiy jihatdan raqobatbardosh pedagoglarni tayyorlash imkoniyati oshadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Hymes D.H. On Communicative Competence // *Sociolinguistics: Selected Readings* / Eds. J.B. Pride, J. Holmes. – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269–293.
2. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // *Applied Linguistics*. – 1980. – Vol. 1, No. 1. – P. 1–47.
3. Canale M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy // *Language and Communication* / Eds. J.C. Richards, R.W. Schmidt. – London: Longman, 1983. – P. 2–27.
4. Bachman L.F. *Fundamental Considerations in Language Testing*. – Oxford: Oxford University Press, 1990.
5. Byram M. *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. – Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
6. Леонтьев А.А. *Педагогическое общение*. – М.: Знание, 1979. – 48 с.
7. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // *Высшее образование сегодня*. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
8. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // *Народное образование*. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
9. Кан-Калик В.А. *Учителю о педагогическом общении*. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.